

Fimmtudaginn 15. desember 1994.

Nr. 324/1991.

Protabú Lindalax hf.

(Ástráður Haraldsson hdl.)

gegn

Sæmundi Þórðarsyni

Anne May Sæmundsdóttur

Þórði John Sæmundssyni

Siv E. Sæmundsdóttur

Geirlaugu Þorvaldsdóttur

Katrínu Þorvaldsdóttur og

Skúla Þorvaldssyni

in solidum persónulega og

f. h. Vatnsleysu sf.

og Laxalind hf. til réttargæslu

(Helgi Jóhannesson hdl.)

Gjaldþrot. Riftun. Hlutafélag.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Hrafn Bragason, Guðrún Erlendsdóttir, Haraldur Henrysson, Hjörtur Torfason og Pétur Kr. Hafstein.

Áfrýjandi skaut máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 29. júlí 1991. Hann gerir eftirfarandi dómkröfur:

„1. Að rift verði með dómi samningi, dagsettum 10. maí 1989, milli Vatnsleysu sf. og Lindalax hf. um kaup á hlutabréfum Vatnsleysu sf. í Lindalaxi hf. og breytingar á leigugjaldi um land vegna laxeldisstöðvar Lindalax hf., sbr. samning, dagsettan 23. október 1987.

2. Að rift verði með dómi greiðslu Lindalax hf. til stefndu á 4.348.176,00, kr., sem innt var af hendi 4. júlí 1989.

3. Að stefndu verði dæmd til að greiða áfrýjanda 4.348.176,00 kr. með dráttarvöxtum skv. vaxtalögum nr. 25/1987 frá 1. ágúst 1989 til greiðsludags.“ Þá krefst hann málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti. Á hendur réttargæslustefnda, Laxalind hf., eru ekki gerðar kröfur.

Stefndu gera kröfur um, að hinn áfrýjaði dómur verði staðfestur og þeim greiddur málskostnaður fyrir Hæstarétti.

I.

Ágreiningur málsaðila, eins og þeir lýsa honum fyrir Hæstarétti, varðar það, hvort samningur 10. maí 1989 um kaup Lindalax hf. á hlutabréfum Vatnsleysu sf. í hlutafélaginu og breytingar á leigusamningi frá 23. október 1987 um lands- og veituréttindi vegna laxeldisstöðvar félagsins sé riftanlegur samkvæmt ákvæðum gjaldþrotalaga nr. 6/1978, sem í gildi voru á þessum tíma. Kröfur áfrýjanda eru því óbreyttar frá héraðsdómsstefnu, og hefur hann fallið frá þeirri rýmkun krafanna, sem hann gerði við munnlegan flutning málsins í héraði.

Kröfu sína um riftun samningsins byggir áfrýjandi á því, að samningurinn frá 10. maí 1989 hafi aldrei komist til framkvæmda og ekki verið unnt að efna hann að svo miklum hluta, að hann sé bindandi fyrir þrotabúið. Verði talið, að bindandi samningur hafi komist á, heldur áfrýjandi því fram, að Lindalax hf. hafi afsalað stefndu svo verulegum fjárhagslegum hagsmunum, án þess að nokkur raunveruleg verðmæti hafi fyrir komið, að um dulbúinn gjafagerning hafi verið að ræða, sem sé riftanlegur samkvæmt 51. gr. laga nr. 6/1978. Loks heldur áfrýjandi því fram, að með sölu hlutabréfanna og breytingu leigugreiðslna samkvæmt samningnum hafi stefndu með ótilhlýðilegum hætti verið afhent verðmæti á kostnað annarra kröfuhafa. Megi því samkvæmt 61. gr. laga nr. 6/1978 rifta gerningnum, en stefndu hafi við gerð samningsins vitað eða mátt vita, að félagið átti ekki fyrir skuldum.

Fyrir Hæstarétti hefur áfrýjandi hvorki byggt kröfur sínar á 54. gr. laga nr. 6/1978 né 36. gr. laga nr. 7/1936 um samningsgerð, umboð og ógilda löggærninga, sbr. lög nr. 11/1986, svo sem hann gerði í héraði.

II.

Málavöxtum er lýst í héraðsdómi. Svo sem þar greinir var Lindalax hf. stofnað 17. janúar 1986 og samningur gerður milli hluthafa 8. júlí 1987, þar sem kveðið var á um skipulag og starfsemi félagsins. Var þar við það miðað, að norska fyrirtækið Seafood Development A/S yrði eigandi að 49% hlutafjár og stefndu samanlagt að 48%, en 3% yrðu í höndum annars innlends aðila. Var hlutafjárframlag stefndu innt af hendi með framsali á lands- og veituréttindum fyrir laxeldisstöð félagsins, en norsk hluthafinn tók á sig víðtækar skyldur um öflun fjármagns til félagsins, meðal annars með víkjandi lán-

um, sem myndu ekki raska atkvæðisrétti í félaginu. Áskilið var í samningnum, að aukinn meiri hluta atkvæða þyrfti til allra meiri háttar ákvarðana í félaginu, þar á meðal til kaupa á atvinnustarfsemi og til verulegra fjárfestinga og breytinga á eigin fé.

Því er lýst í héraðsdómi, að ósætti varð milli stefndu og hins norska hluthafa haustið 1988, meðal annars um yfirtöku félagsins á eignum Fjallalax hf. Ósætti þetta leiddi til þess, að norski hluthafinn gerði stefndu tilboð þá um haustið um yfirtöku á hlutafé þeirra og að samningssamband þeirra yrði eftirleiðis aðeins um leigu á landi og veituréttindum. Stefndu tóku strax þessu tilboði, en ekki varð af endanlegri samningsgerð fyrr en 10. maí 1989. Með henni var skýrt kveðið á um, hvernig afsali á hlutafé stefndu og réttindum félagsins í landi þeirra yrði háttað. Jafnframt var tekið fram, að fyrrnefndur hluthafasamningur væri úr gildi fallinn. Þótt Lindalax hf. hefði ekki efnt samninginn að fullu af sinni hálfu, þegar félagið varð gjaldþrota í desember 1989, voru samningsaðilar bundnir af ákvæðum hans.

Fram er komið, að Draupnir hf. gerðist hluthafi í Lindalaxi hf. haustið 1988 fyrir 15.298.322 krónur og Den norske Creditbank lagði til félagsins 51% af 75.000.000 króna, þ. e. rúmlega 38.000.000 krónur í júlí 1989, og fékk með því ráðstöfunarrétt yfir fyrrum hlutafjáreign stefndu. Hvorugt bendir til, að hlutafjáreign stefndu hafi verið talin verðlaus fyrri hluta árs 1989, og verður að telja, að áfrýjandi hafi ekki sýnt fram á, að jafna megi samningnum 10. maí 1989 við gjafagerning í skilningi 51. gr. laga nr. 6/1978.

Fyrrum stjórnarformaður Lindalax hf. bar fyrir dómi, að samningurinn hefði leitt til þess, að veittar voru til félagsins alls 75.000.000 krónur í hlutafé. Den norske Creditbank hafi lagt fram um 38.000.000 krónur, svo sem segir hér að framan, og afgangurinn hafi fengist frá Seafood Development A/S, norska hluthafanum. Samningurinn hafi verið forsenda þess, að fé þetta fékkst. Til að tryggja það hafi orðið að inna af hendi greiðsluna 4. júlí 1989, að fjárhæð 4.348.176 krónur, vegna gjaldfallinnar leigu samkvæmt samningnum. Hlutafé stefndu var aftur á móti talið að verðmæti rúmlega 47.000.000 króna, en félagið mátti dreifa greiðslum á eftirstöðvum á 22 ára tímabil. Af þessu leiðir, að ætla verður, að samningurinn hafi verið gerður með endurskipulagningu félagsins í huga og að ráðamönnum félagsins hafi þótt hann hagstæður á þeim tíma,

sem hann var gerður. Þá er þess að gæta, að hér var um að ræða fyrirtæki, sem verið var að koma á rekspöl. Í skýrslu fyrrum framkvæmdastjóra félagsins fyrir skiptarétti í desember 1989 skýrði hann svo frá, að það hefði ekki verið fyrr en eftir þetta, eða í júlí 1989, sem þeim hefði mátt vera ljóst, að líklega stefndi í gjaldþrot. Þá hefði komið í ljós, að ekkert yrði af kaupum þýskra og svissneskra aðila á hlutafé, aðallega á hlutabréfum stefndu, og svo hefði fiskurinn í stöðinni brugðist. Það áfall hefði kostað félagið nálægt 50 milljónum króna.

Pegar ofangreint er haft í huga, verður ekki talið, að ráðstöfun ráðamanna félagsins hafi verið ótilhlýðileg eða til þess fallin, að minna yrði til ráðstöfunar til kröfuhafa, ef til gjaldþrots kæmi. Þá er ekki í ljós leitt, að stefndu hafi í maí 1989 mátt sjá fyrir gjaldþrot félagsins síðari hluta ársins. Ber því að staðfesta hinn áfrýjaða dóm.

Áfrýjandi greiði stefnda málskostnað fyrir Hæstarétti, eins og nánar greinir í dómsorði.

D ó m s o r ð :

Hinn áfrýjaði dómur skal vera óraskaður.

Áfrýjandi, þrotabú Lindalax hf., greiði stefndu, Sæmundi Þórðarsyni, Anne May Sæmundsdóttur, Þórði John Sæmunds-syni, Siv E. Sæmundsdóttur, Geirlaugu Þorvaldsdóttur, Katrínu Þorvaldsdóttur og Skúla Þorvaldssyni, sameiginlega og fyrir hönd Vatnsleysu sf. 250.000 krónur í málskostnað fyrir Hæstarétti.

Dómur aukadómþings Gullbringusýslu 2. maí 1991.

Ár 1991, fimmtudaginn 2. maí, er á aukadómþingi Gullbringusýslu, sem háð er í dómsal embættis bæjarfógetans í Hafnarfirði að Strandgötu 31, Hafnarfirði, kveðinn upp dómur þessi í málinu nr. 612/1990 af Margréti Heinreksdóttur, sem skipuð var 22. nóvember 1990 skv. 2. mgr. 30. gr. laga nr. 85/1936 til þess að fara með mál þetta og dæma.

Málið, sem dómtekið var 2. apríl sl., hafa höfðað fyrir hönd þrotabús Lindalax hf., kt. 630586-1279, við Vatnsleysuvík, Vatnsleysustrandarhreppi, skiptastjórar búans, Ingi H. Sigurðsson hdl., kt. 310553-7199, Vatnsnesvegi 15, Keflavík, og Jón G. Briem, kt. 291048-3339, Hafnargötu 35, Keflavík, gegn Sæmundi Þórðarsyni, kt. 270927-5139, Anne May Sæmundsdóttur, kt.

121259-6939, og Þórði John Sæmundssyni, kt. 060565-5709, til heimilis að Stóru-Vatnsleysu, Vatnsleysustrandarhreppi, Siv E. Sæmundsdóttur, kt. 020760-6999, Rekagranda 10, Reykjavík, Geirlaugu Þorvaldsdóttur, kt. 131239-4679, Eskihlíð 21, Reykjavík, Katrínu Þorvaldsdóttur, kt. 010255-6199, Háuhlíð 12, Reykjavík, og Skúla Þorvaldssyni, kt. 070341-3799, Espigerði 12, Reykjavík, in solidum persónulega og fyrir hönd óskráðs sameignarfélags þeirra, Vatnsleysu sf., Vatnsleysustrandarhreppi, Gullbringusýslu.

Dómkröfur.

Stefnukröfur voru, að stefndu yrðu dæmd til að þola riftun á samningi, dagsettum 10. maí 1989, milli Vatnsleysu sf. og Lindalax hf. um kaup á hlutabréfum stefndu í Lindalaxi hf. og breytingu á leigugjaldi fyrir land undir laxeldisstöð stefnanda samkvæmt samningi aðila, dagsettum 23. október 1987. Þess var einnig krafist, að stefndu yrðu dæmd til að endurgreiða stefnanda 4.348.176 kr. auk dráttarvaxta samkvæmt vaxtalögum nr. 25/1987 frá 1. ágúst 1989 til greiðsludags.

Enn fremur var þess krafist, að stefndu greiddu stefnanda málskostnað [...].

Til réttargæslu var stefnt Laxalind hf., kt. 631089-1009, Háaleitisbraut 58, Reykjavík, sem með kaupsamningi, dagsettum 22. febrúar 1990, varð eigandi laxeldisstöðvar þrotabús Lindalax hf. „ásamt lóðarleiguréttindum og öðrum þeim réttindum, sem felast í samningi, dags. 23. 10. 1987“, að því er sagði í stefnu.

Engar kröfur voru gerðar á hendur réttargæslustefnda.

Fljótlega eftir framlagningu greinargerða í málinu varð að samkomulagi milli skiptastjóra þrotabúsins og skiptaráðanda þess annars vegar og stjórnarformanns Laxalindar hf., Ásgeirs Thoroddsens hdl., hins vegar, að hann færi með og flytti málið fyrir hönd stefnanda, þar sem annar skiptastjóranna, Jón G. Briem hdl., sem hugðist flytja málið fyrir hönd þrotabúsins, hafði þá hafið störf á nýjum vettvangi og látið af skiptastjórn þess.

Við munnlegan málflutning var kröfugerð sett fram með nokkuð öðrum hætti en í stefnu. Þess var þá krafist í fyrsta lagi, að endurgreiddar yrðu 4.348.176 kr. auk dráttarvaxta, eins og segði í stefnu, í öðru lagi, að viðurkennt yrði, að búið væri ekki og hefði aldrei verið bundið af samningi, dags. 10. 5. 1989, og hið sama ætti við um viljayfirlýsingar, dags. 23. og 24. nóvember 1988 og 13. febrúar 1989, þannig, að viðurkennt yrði, að upphaflegur samningur aðila um afnot af landi í jörðum Minni- og Stóru-Vatnsleysu teldist í fullu gildi. Yrði hins vegar fallist á, að einhvers konar nýr samningur

ur hefði komist á 24. nóvember 1988 eða síðar, væri heimilt að rifta slíkum samningi.

Af hálfu stefndu var mótmælt þeirri útvíkkun kröfunnar, sem þau töldu þarna koma fram, og krafist frávísunar hennar með vísan til 113. gr. laga nr. 85/1936 um meðferð einkamála í héraði.

Dómkröfur stefndu eru þær, að þau verði sýknuð af öllum kröfum stefnanda og þeim dæmdur málskostnaður [...].

Sáttatilaunir báru ekki árangur.

Málavextir.

1. Lífsferill Lindalax hf.

Hinn 17. janúar 1986 var undirritaður samningur um stofnun hlutafélagsins Lindalax, sem eiga skyldi heimili og varnarþing í Vatnsleysustrandarhreppi, Gullbringusýslu, og hafa þann tilgang að reka fiskeldi og fiskirækt, innflutning, útflutning og aðra skylda starfsemi, þ. m. t. lánastarfsemi og rekstur fasteigna. Stofnfé félagsins var ákveðið 300.000 kr., – þrjú hundruð þúsund krónur, – en heimilt skyldi að auka hlutafé í allt að 300.000.000 kr. – þrjú hundruð milljónir króna.

Hinn 8. júlí 1987 var undirritaður hluthafasamningur (aksjonæravtale), og voru hluthafar samkvæmt honum: Seafood Development A/S (49% hlutafjár), stefndu sem eigendur Minni- og Stóru-Vatnsleysu (48% hlutafjár) og Fisktækni hf. / Árni Gíslason og Eiríkur Tómasson (3% hlutafjár). Haustið 1988 gerðist Draupnissjóðurinn einnig hluthafi. Samkvæmt samningi þessum var gert ráð fyrir, að fiskeldisstöðin yrði reist í þremur áföngum. Aðeins hinn fyrsti hefur verið byggður.

Hinn 17. júní 1988 hófst rekstur með seiðasleppingum í stöðina.

Hinn 6. desember 1988 stofnuðu stefndu sameignarfélagið Vatnsleysu og óskuðu eftir því, að það yrði skráð eigandi að Lindalaxi hf. í þeirra stað.

Hinn 27. september 1989 var Lindalaxi hf. veitt heimild til greiðslustöðvunar.

Hinn 12. desember sama ár var kveðinn upp úrskurður um, að bú Lindalax hf. skyldi tekið til gjaldþrotaskipta.

2. Leigusamningar.

Hinn 23. maí 1986 var gert samkomulag milli eigenda Stóru- og Minni-Vatnsleysu og Lindalax hf. um leigu á landi í Vatnsleysuvík og fleira. Samkomulag þetta var undirritað f. h. eigenda Stóru-Vatnsleysu af Sæmundi Þórðarsyni og f. h. eigenda Minni-Vatnsleysu af Þorvaldi Guðmundssyni. F. h. Lindalax hf. undirritaði stjórnarformaðurinn, Eiríkur Tómasson hrl.

Kveðið var á um leigu á eftirfarandi:

1. Lóð undir fyrirhugaða fiskeldisstöð, þar sem ráðgert var, að framleidd yrðu árlega 4000, – fjögur þúsund, – tonn af laxi í eldiskerum á landi miðað við 25–30 kg/m³ þéttleika í kerum og 3.000.000 – þrjár milljónir – laxaseiða.

2. Landi undir mannvirki tengd fiskeldisstöðinni, þ. á m. undir leiðslur, vegi og þ. h.

3. Aðstöðu til þess að afla og nýta jarðvarma á háhitasvæðinu við Trölladyngju svo og að afla og nýta kalt vatn í Vatnsleysulandi.

Gert var ráð fyrir 25 ára leigutíma með forleigurétti að þeim tíma liðnum. Leiga skyldi nema jafnvirði NOK 28.000.000, – tuttugu og átta milljóna norskra króna, – og greiðast fyrir fram eftir nánara samkomulagi samningsaðila með útgáfu á hlutabréfum í Lindalaxi hf. til handa leigusölum. Tiltekið var, að ýtarlegan leigusamning skyldi gera eigi síðar en 1. júlí 1986, en það dróst til 23. október 1987, að gerðir voru tveir aðskildir leigusamningar, sem frammi liggja í málinu. Þar var, þegar til kom, kveðið á um, að leiga skyldi vera nokkru lægri, samtals 25.000.000 norskra króna, og skiptast svo: NOK 1.000.000 fyrir landið og fyrir vatns-, sjávar- og varmaréttindi sem hér segir: Fyrir 1. áfanga NOK 6.000.000, fyrir 2. áfanga NOK 9.000.000 og fyrir 3. áfanga NOK 9.000.000.

3. Samningar um útgöngu landeigenda úr Lindalaxi hf.

Hinn 23. nóvember 1988 undirrituðu fulltrúar Seafood Development A/S og Sæmundur Þórðarson samkomulag, sem nefnt var „Intensionsavtale“, – „förelöbig avtale“, – þar sem Seafood Development A/S skuldbatt sig til að kaupa helming hlutafjäreignar Sæmundar og fjölskyldu hans í Lindalaxi hf. Þau skilyrði voru þar sett, að Seafood Development A/S næði samningum um kaup á hlutafjäreign annarra hluthafa á Íslandi og að ákvæði íslenskra laga um meirihlutaeign hlutafjár yrðu ekki brotin. Var gert ráð fyrir, að Seafood Development A/S hefði tíu daga til að uppfylla þau skilyrði.

Hinn 24. nóvember 1988, þ. e. daginn eftir, undirrituðu fulltrúar stefndu og annarra eigenda Lindalax hf. svokallað „Tilbud om intensionsavtale“, sem ástæða þýkir til að taka hér orðrétt:

„Intensionsavtale mellem Sæmundur Þórðarson med familie, Þorvaldur Guðmundsson med familie, Lindalax hf. og Seafood Development A/S.

1. Partene har besluttet at samarbeidet i Lindalax skal opphøre ved at grunneierne trekker seg som aksjonærer og begrenser sin deltakelse til et rent leieforhold.

2. Leieavtalen justeres paa følgende punkter:

a. Det betales NOK 500.000 i leje pr. aar, basert paa modul 1, NOK 750.000 pr. aar, basert paa modul 1 og 2, NOK 1.000.000 pr. aar, basert paa modul 1, 2 og 3.

b. Forhaandsleje for 5 aar, NOK 2.500.000, betales naa.

3. Ved innförelse av punkt 2 b overleveres samtlige aksjer som eies av grunneierne til Lindalax hf. Grunneiernes rettigheter og plikter som aksjonær opphører samtidig. Deres plasser i Lindalax hf. skal stilles til disposisjon ved skriftlig melding.

4. Grunneierne uttrer av aksjonæravtalen ved overlevering av aksjene.

5. Det forutsettes at intensjonsavtale med Sæmundur Þordarson med familie, inngaatt 23. 11. 1988, opphører ved gjennomføring av denne avtale.

6. Denne avtale er avhengig av godkjennelse av Seafood Development A/S styre og Lindalax Hf.s bankforbindelser.

7. Grunneierne faar frist til kl. 22.00 24. 11. 1988 til skriftlig aa godta dette tilbudet.

(Tilføjelse fra Grundejere). Dette tilbudet gjelder saafremmt det er eneforsaende med grundlejeavtalen fra 23/10 1987 mellem grundejere og Lindalax H/f.

Reykjavík 24. 11. 1988. ..sign.“

Á stjórnarfundum sama dag var stjórnarformanni Lindalax falin framkvæmd samningsins, en hún dróst, þegar til kom, á langinn.

Hinn 13. febrúar 1989 var því undirrituð svokölluð „Viljayfirlýsing“, þar sem segir: „Vatnsleysa sf., félag landeigenda Stóru- og Minni-Vatnsleysu, Vatnsleysustrandarhreppi, og Lindalax hf. lýsa yfir eftirfarandi:

1) Vatnsleysa sf. er reiðubúið að selja og Lindalax hf. að kaupa hlutafé landeigenda í Lindalaxi hf. samkvæmt kaupsamningi, sem gerður skal innan tveggja vikna frá deginum í dag að telja. Við undirskrift samningsins ganga fulltrúar landeigenda í stjórn Lindalax hf. úr stjórninni.

2) Leigusamningi á milli landeigenda og Lindalax hf. skal breytt í samræmi við breytingu á eignaraðild samkvæmt 1. lið svo og í samræmi við ræður aðila um mögulegar breytingar á samningnum.“

Hinn 10. maí 1989 var loks undirritaður endanlegur samningur milli Lindalax hf. og eigenda Vatnsleysu sf. um, að Lindalax hf. keypti hlutabréf Vatnsleysu sf. í hlutafélaginu.

Ástæða þykir til að skrá hann hér í heild.

„Vatnsleysa sf., félag landeigenda Stóru- og Minni-Vatnsleysu, Vatnsleysustrandarhreppi, og Lindalax hf., Vatnsleysustrandarhreppi, gera með sér svohljóðandi

samning:

1. grein.

Í samræmi við viljayfirlýsingu beggja aðila, sem undirrituð var 13. febrúar 1989, er Vatnsleysa sf. reiðubúið að selja og Lindalax hf. að kaupa hlutafé landeigenda í Lindalaxi hf.

Aðilar eru sammála um, að ákjósanlegast sé, að þetta gerist með þeim hætti, að landeigendur framselji Lindalaxi hf. hlutafé sitt í félaginu gegn því, að félagið greiði þeim leigu fyrir réttindi samkvæmt samningi aðila, sem undirritaður var 23. október 1987, frá upphafi, þ. e. frá og með 1. október 1987 að telja. Til þess að þetta sé unnt, verður Lindalax hf. helst að tryggja gagnvart viðskiptabönkum félagsins, að nýr hluthafi eða hluthafar í félaginu séu reiðubúnir til þess að greiða andvirði hlutafjár landeigenda, 47.099.845 kr., í reiðufé til félagsins til viðbótar nýju hlutafé, sem nauðsynlegt er til þess að halda rekstri félagsins gangandi.

Aðilar eru sammála um, að Lindalax hf. fái frest í allt að eitt ár, þ. e. til 10. maí 1990, til þess að útvega nýja hluthafa, einn eða fleiri, svo að unnt sé að fara þá leið, sem að ofan greinir.

2. grein.

Takist Lindalaxi hf. ekki að útvega nýja hluthafa með þeim hætti, sem greinir í 1. grein, eru aðilar engu að síður sammála um, að landeigendur framselji Lindalaxi hf. hlutafé sitt í félaginu í síðasta lagi 10. maí 1990. Skoðast greiðsla samkvæmt 5. grein, 4.348.176 kr., sem hluti af greiðslu fyrir hlutaféð, en eftirstöðvarnar, 42.751.669 kr., skulu greiddar með skuldabréfi, er greiðist með jöfnum árlegum afborgunum á tuttugu og tveimur árum, í fyrsta sinn 10. maí 1990. Skuldabréf þetta verði verðtryggt miðað við verðlag eða gengi í maímánuði 1989 samkvæmt nánara samkomulagi aðila. Skuldabréfið verði gefið út af nýjum hluthafa eða hluthöfum í félaginu.

3. grein.

Aðilar eru sammála um það, hvor leiðin sem farin verður, sbr. 1. og 2. grein, að leigugreiðslur Lindalax hf. til landeigenda samkvæmt samningi þeim, sem undirritaður var 23. október 1987, ásamt endurgjaldi fyrir vatn, sjó og jarðvarma samkvæmt samkomulagi, sem undirritað var sama dag, skuli hækka í áföngum og verða sem hér segir:

1) Frá 1. október 1987 til 30. september 1989 samtals jafnvirði NOK 280.000 á ári.

2) Frá 1. október 1989 til 30. september 1991 samtals jafnvirði NOK 560.000 á ári.

3) Frá 1. október 1991 samtals jafnvirði NOK 1.000.000 á ári.

Hækkun þessi er óháð því, hvort og þá hvenær fiskeldisstöðin verður stækkuð frá því, sem nú er.

Verði sú leið farin, sem greind er í 1. grein, greiðist leiga fyrir fyrsta tveggja ára tímabilið við undirskrift samnings þessa, sbr. 5. grein, og skoðist þá engin frekari leiga greidd fyrir fram til landeigenda. Verði sú leið farin, sem greind er í 2. grein, telst jafnvirði NOK 7.000.000 greitt fyrir fram sem

leiga, þ. e. jafnvirði NOK 280.000 á ári, og skal sú fjárhæð dregin frá fjárhæðum samkvæmt 1.–3. tölulið. Að öðru leyti eru aðilar sammála um, að leigugjald skuli innt af hendi eftir á, 1. október ár hvert, í fyrsta sinn 1. október 1990.

4. grein.

Aðilar eru sammála um, að eftirgreindar breytingar skuli gerðar á samningnum, sem undirritaður var 23. október 1987:

1) Lóð sú, sem greind er í 1. grein samningsins, verði afmörkuð í samræmi við ákvæði samningsins.

2) 2. málsgrein 5. greinar samningsins falli niður.

3) 2. málsgrein 13. greinar samningsins falli niður.

5. grein.

Við undirskrift samnings þessa skal Lindalax hf. greiða Vatnsleysu sf. jafnvirði NOK 560.000, – eða 4.348.176 kr., sbr 2. og 5. grein. Jafnskjótt og Lindalax hf. tilkynnir Vatnsleysu sf., að félaginu hafi tekist að útvega hluthafa í samræmi við 1. grein, telst Lindalax hf. eigandi þess hlutafjár, sem landeigendur eiga nú í félaginu. Að öðrum kosti verður Lindalax hf. sjálfkrafa eigandi þessa hlutafjár með útgáfu skuldabréfs þess, sem greinir í 2. grein.

6. grein.

Samkomulag er um það á milli aðila, að frá og með undirskrift samnings þessa hverfi núverandi fulltrúar landeigenda úr stjórn Lindalax hf. og jafnframt falli niður öll ábyrgð og allar skuldbindingar þeirra sem stjórnarmanna í félaginu. Á meðan landeigendur eru enn eigendur hlutafjár í félaginu, eiga þeir rétt á að tilnefna einn fulltrúa sinn í stjórn félagsins með fullum réttindum, er gæti hagsmuna þeirra gagnvart félaginu.

7. grein.

Við undirskrift samnings þessa fellur niður hluthafasamkomulag það, sem hluthafar í Lindalaxi hf. undirrituðu 8. júlí 1987, ásamt viðaukum.“

Reykjavík, 20. maí 1989.

.....sign“.

Samkvæmt ljósriti kvittunar, sem liggur með gögnum málsins, var greiðsla skv. 5. grein innt af hendi hinn 04.07.1989 með ísl. kr. 4.348.176.–

4. Aðdragandinn.

Samkvæmt greinargerð lögmanns stefndu, framburði tveggja hinna stefndu, Sæmundar Þórðarsonar og Geirlaugar Þorvaldsdóttur, og vitnisburði Eiríks Tómassonar hrl., fv. stjórnarformanns Lindalax hf., og Sigurðar Pálssonar, lögg. endurskoðanda fyrirtækisins, er samkomulagið frá 24. nóv.

1988 og það, sem eftir fylgdi, að rekja til ágreinings milli landeigenda, þ. e. stefndu, og hinna norsku hluthafa Lindalax hf., þ. e. fr. Seafood Development, um ýmis mál. Upplýst er, að harðast hafi verið deilt um það undir haust 1988, hvort kaupa skyldi seiði af seiðaframleiðslustöðinni Fjallalaxi hf. á Hallkelsstöðum í Grímsnesi og hvort kaupa skyldi það fyrirtæki, er það er komið „að fótum fram“, svo að notað sé orðalag fv. stjórnarformanns Lindalax hf. Enn fremur höfðu fulltrúar landeigenda gagnrýnt kostnaðarreikninga frá Seafood Development A/S, en samkvæmt hluthafasamningnum skyldu þeir metnir sem framlag norska fyrirtækisins til greiðslu hlutafjár í Lindalaxi hf.

Þessum ágreiningi lyktaði með því, að fulltrúar norska fyrirtækisins buðust til að kaupa landeigendur út úr hlutafélaginu. Liggja fyrir í gögnum málsins þau tvö handskrifuðu skjöl þar um, – þ. e. „Intensionsavtale“, dags. 23. nóv. 1988, og „Tilbud om intensionsavtale“, dags. 24. nóv. 1988, sem getið er hér að framan, en hið síðara leysti af hið fyrra, svo sem fram kemur í 5. lið norska textans.

Pegar hið síðara var fram sett, var landeigendum gefinn frestur til kl. 22.00 sama dag til að samþykkja tilboðið. Þeir gerðu það, og er skjal þetta undirritað af fulltrúum þeirra, norska fyrirtækisins og þáverandi stjórnarformanni.

5. Framburður aðila og vitna.

Fyrir rétti gáfu skýrslur stefndu Guðlaug Þorvaldsdóttir og Sæmundur Þórðarson og vitnin Eiríkur Tómasson hrl., fyrrverandi stjórnarformaður Lindalax hf., Sigurður H. Pálsson, löggiltur endurskoðandi félagsins, og Guðjón Eyjólfsson viðskiptafræðingur.

Verða nú rakin helstu atriði úr framburði þeirra.

Vitnið Eiríkur Tómasson:

Samkvæmt vitnisburði fyrrverandi stjórnarformanns, Eiríks Tómassonar hrl., reis umræddur ágreiningur haustið 1988. Hann bar, að landeigendur hefðu verið þeirrar skoðunar, að ekki væri heilladrjúgt fyrir félagið að yfirtaka seiðastöð Fjallalax. Norsku hluthafarnir í Lindalaxi hf., sem einnig hafi verið stórir hluthafar í Fjallalaxi hf., hafi hins vegar – vegna skilyrða af hálfu viðskiptabanka þeirra – ákveðið að gera það. Þá þegar hafi landeigendur óskað eftir að ganga úr félaginu, og hafi ágreiningur orðið svo djúpstæður, að nánara samstarf hafi að sínu mati verið óhugsandi. Af þessu hafi leitt samningstilboðið frá 24. nóvember 1988, sem lagt hafi verið fyrir stjórnarfund í Lindalaxi hf. sama dag. Þá þegar hafi fulltrúar norsku hluthafanna og eigendur Stóru-Vatnsleysu verið búnir að skrifa undir, og vænst hafi verið svars eigenda Minni-Vatnsleysu samdægurs. Hafi sér sem

stjórnarformanni verið falið að sjá um framkvæmd samkomulagsins, ef jákvætt svar bærisk frá þeim.

E. T. bar, að ástæðan til þess, að ekki var unnt að hrinda samkomulaginu í framkvæmd, hafi verið fjárskortur félagsins. Það hafi þurft á að halda allri þeirri fyrirgreiðslu, sem það fékk, til að halda áfram framkvæmdum við eldisstöðina og rekstur hennar. Því hafi orðið úr að staðfesta samkomulagið með viljayfirlýsingunni frá 13. febrúar 1989, en endanleg samningsgerð hafi dregist til 10. maí 1989.

Hann upplýsti, að samkomulagið um, að landeigendur gengju úr félaginu, hefði verið talið hagstætt, þar sem með því væri unnt að selja hlutabréf þeirra og afla fyrirtækinu þannig aukins fjár. Leigugreiðslurnar til þeirra myndu hins vegar dreifast á 25 ár. Rætt hafi verið um að auka hlutafé um 75 milljónir ísl. króna. Seafood Development A/S hafi lofað 49% af þeirri fjárhæð, ef einhverjir aðrir legðu fram 51%. Talið hafi verið, þegar frá samkomulaginu við landeigendur var gengið, að þetta hlutafé myndi fást, en það hefði dregist og ekki verið fyrr en 29. júní 1989, að Den norske Creditbank hafi boðist til að ábyrgjast það 51%, sem á vantaði, með því skilyrði, að Lindalax hf. framseldi bankanum hlutfallslega þann rétt, sem félagið hefði fengið með samningnum við landeigendur frá 10. maí 1989. Þannig hafi í júlímánuði 1989 verið greiddar til Lindalax hf. 75 milljónir ísl. króna.

E. T. bar, að greiðslan á rúmlega 4 millj. ísl. kr., sem innt var af hendi 4. 7. 1989 til landeigenda, hefði verið nauðsynleg forsenda þessarar fyrirgreiðslu norska bankans, nauðsynleg til að tryggja, að landeigendur yrðu við samninginn bundnir og félagið hefði þann rétt, sem það væri að framselja bankanum. Þá hafi bankinn viljað geta tryggt sér meiri hluta í félaginu, ef hann legði fram þetta fé. Í framhaldi af þessu hafi dómsmálaráðuneytið heimilað 31. júlí 1989, að meiri hluti hlutafjár yrði tímabundið í eigu erlendra aðila.

Stjórnarformaðurinn fyrrv. bar, að hann hefði litið svo á, að fengjust þessar 75 milljónir króna inn í félagið og tækist síðar að útvega félaginu enn frekara hlutafé í reiðufé, væri hagsmunum félagsins borgið. Það gæti síðan greitt landeigendum smátt og smátt fyrir réttindin. Sagði vitnið m. a.: „Það var alveg ljóst, að yrði félagið gjaldþrota, sem því miður varð raunin, var ekki verið að framselja eða afhenda landeigendum neitt nema hugsanlega þessar 4 milljónir króna fyrir að afsala sér hlutafé í félaginu. En fyrir þessar 4 milljónir fékk félagið a. m. k. 37 – líklega 75 milljónir króna, þ. e. a. s. nettóhagnaður félagsins í reiðufé á þessum tíma varð að mínu mati í kringum 70 milljónir. Ég tel, að þessi kostur hafi verið betri fyrir kröfuhafa, eins

og málið fór, en sá kostur að halda óbreyttum samningum við landeigendur og afþakka eða koma í veg fyrir, að þetta hlutafé yrði greitt til félagsins.“ Og síðar: „Ég tel, að með þessum samningi hafi verið gengið frá því með óafturkræfum hætti, að landeigendur gengju úr félaginu, en það var, eins og fram kemur í samningnum, ekki gert ráð fyrir, að það gerðist með formlegum hætti fyrr en eftir, að samningurinn var undirritaður.“ Þá bar vitnið, að ákveðið hefði verið, að landeigendur ættu fulltrúa í stjórn, meðan samningurinn væri óefndur, til málamynda, meðan þeir væru enn eigendur formlega.

Hann sagði, að á þessum tíma, þ. e. í júlí 1989, hefði það ekki aðeins verið álit stjórnar félagsins, heldur og Den norske Creditbank, að félagið myndi komast út úr þeim fjárhagsörðugleikum, sem það væri í. Hafi það verið byggt á skýrslum, sem félagið fékk frá aðallíffræðingi stöðvarinnar í júní 1989 um þann vöxt, sem væri í fiskinum í stöðinni. Kvaðst stjórnarformaðurinn fv. ekki telja, að neinn hafi rengt þær niðurstöður. Hins vegar hafi svo farið, að fiskur, sem kominn var í slátursstærð, hafi byrjað að verða kynþroska. Hafi það vandamál síðan orðið viðvarandi, bæði í þessari fiskeldisstöð og flestum öðrum íslenskum fiskeldisstöðvum, að því er hann viti best.

Hann bar og, að verulegir greiðsluferfiðleikar hefðu verið hjá fyrirtækinu þegar haustið 1988 og það verið í vanskilum, en fjárhagsstaða þess hefði batnað við að fá nýtt fé vorið 1989. Hann var inntur eftir mati sínu á því, hvort eignir félagsins, sem í ársreikningi 31. des. 1988 voru metnar á 460 milljónir, þar af eignfærðar kostnaðartölur upp á 140 milljónir króna, hefðu á markaðsverði staðið fyrir skuldum þess á einhverjum tíma, og svaraði hann því svo: „Ég á mjög erfitt með að svara þessari spurningu. Ég held, að það sé mjög erfitt að áætla markaðsverð á fiskeldisstöð á hverjum tíma. Það má alveg eins segja, að ýmis frystihús, sem eru í gangi í dag, hafi lítið markaðsverð, en þau geta hins vegar framleitt fisk, – verðmæti, – og þar með staðið undir rekstri fyrirtækis. Sem sagt, það voru gerðar áætlanir á vegum félagsins um rekstur þess, byggðar á ákveðnum eldisáætlunum, þ. e. a. s. vexti í fiskinum. Þessar áætlanir stóðust fram í júnímánuð 1989. Síðar brugðust þær hrapallega vegna þess, að sá fiskur, sem var að vaxa upp í slátursstærð, varð kynþroska og þess vegna ónýt vara. Ef þessar áætlanir hefðu staðist, geri ég ráð fyrir, – en að vísu er erfitt að segja til um það, – að félagið hefði komist fyrir vind; ég reikna með því. En það er mjög erfitt að segja um það. Það eru margir þættir, sem þar spila inn í, eins og markaðsverð o. fl.“ Nánar spurður kvaðst E. T. ekki treysta sér til þess að meta þetta, en sagði: „Ég legg áherslu á, að þetta er mjög erfitt mat, ekki bara

hjá þessu fyrirtæki, heldur hjá mjög mörgum atvinnufyrirtækjum almennt; það þekkjum við vel, sem t. d. við gjaldþrotamál höfum fengist. Það er eitt að selja eignir í rekstri og annað, að þær skili arði, heldur en að selja þær, þegar félag er orðið gjaldþrota.“

Vitnið Sigurður H. Pálsson:

Sigurður H. Pálsson, sem var löggiltur endurskoðandi fyrirtækisins, kom fyrir dóm og lýsti því, með hverjum hætti reikningar fyrirtækisins hefðu verið gerðir í upphafi, m. a. því, að það tíðkaðist í reikningsskilum fyrirtækja á uppbyggingarskeiði að eignfæra allan þann kostnað, sem lagt væri í, meðan á framkvæmdum stæði, áður en rekstur væri hafinn. Það hefði í för með sér, að með tímanum yrði til efnahagsreikningur, sem gæti orðið býsna viðamikill, því að hann væri í raun uppsöfnun á öllum þeim kostnaði, sem lagt væri í við framkvæmdirnar. Forsenda þessa hefði verið sú, að félagið hefði allan tímann gert ráð fyrir því að geta haldið starfsemi sinni áfram, talið, að það myndi geta „afviklað“ þær eignir, sem væru eignfærðar, með þeim rekstri, sem menn hefðu haft væntingar um.

Spurður um stöðu fyrirtækisins á tímabilinu frá hausti 1988 til vors 1989 sagði hann m. a.: „Staðan ræðst í rauninni, í mínum huga, af þeim framtíðarvæntingum, sem menn gera sér hverju sinni um möguleika félags til að halda starfsemi sinni áfram. Það er almennt viðurkennt í reikningsskilum, að það, hvort fyrirtæki er talið líklegt til þess að geta haldið starfsemi sinni áfram, skipti sköpum um það, hvernig reikningsskilin eru gerð.“

S. H. P. sagði, að á þeim tíma, sem farið var af stað með þessa laxeldisstöð, hefðu væntingar manna verið allt aðrar en reyndin síðar varð. Árið 1988 hefði verið aðalumsvifaár félagsins, og þá hefði það jafnframt byrjað rekstur sinn, í smáum stíl í fyrstu, en rekstur engu að síður. Kostnaður við að reisa stöðina hefði orðið meiri en menn hefðu gert ráð fyrir og rekstrarfé því ekki verið nægilegt. Hann taldi, að í árslok 1988 hefðu stjórnendur félagsins verið komnir í þá stöðu að telja, að umtalsverður vafi gæti leikið á því, hvernig þetta færi og hvernig til tækist með að ljúka því, sem menn hefðu áformað. Á þeim tíma hefði legið fyrir, að fjárfestingu væri ekki lokið, og erfitt verið orðið að sjá fyrir, með hvaða hætti fjármagns yrði aflað til þess að ljúka því að koma stöðinni í eðlilegt, starfhæft ástand, þ. e. ástand, sem hún þyrfti að vera í til lengri tíma. Þetta, taldi vitnið, að öllum hluthöfum hefði verið ljóst, því að málið hefði verið rætt á stjórnarfundum, þar sem þeir áttu sína fulltrúa.

Endurskoðandinn kvaðst ekki hafa fylgst með því ferli, sem leiddi til gerðar samningsins í maí 1989, kvaðst hafa komið að honum sem gerðum

hlut, en haft pata af ágreiningnum um Fjallalaxmálið. Aðspurður um, hvort samningurinn hefði verið til þess fallinn að skaða fyrirtækið, sagði hann, að sér hefði skilist, að tilgangurinn hefði verið tvíþættur, annars vegar að leysa úr ósætti milli hluthafa, losa landeigendur út úr hluthafahópnum, en um leið að ná ákveðinni lausn á peningamálum félagsins, útvega nýja hluthafa, sem myndu kaupa hlutabréf landeigenda fyrir reiðufé, en félagið myndi hins vegar greiða landeigendum bróðurpartinn af þessum fjármunum með skuldabréfi. „Þetta jafngilti lántöku ... að um leið og höfð eru skipti á hluthöfum, sé um leið nýtt fé falt inn í félagið“, sagði hann og kvað þarna hafa verið um að ræða gagnkvæma hagsmuni beggja aðila. Hann upplýsti, að árið 1988 hefðu tvö milliuppgjör farið fram, annað í lok júní, hitt í lok september. Hefði það verið gert til að fylgjast með því, hvernig eigna- og skuldastöðu yndi fram, þar sem menn hefðu haft áhyggjur af því, að ekki gengi allt eins og best yrði á kosið, svo og til að sýna hluthöfum og öðrum fram á, að félagið þyrfti á auknu fé að halda.

S. H. P. var spurður, hvort hann teldi, að félagið hefði nokkurn tíma átt fyrir skuldum, og svaraði svo: „Þetta er vond spurning, svo að ekki sé meira sagt, vegna þess að hún helgast af horfunum. Ef þú átt við, hvort félagið hafi einhvern tíma átt fyrir skuldum í þeim skilningi, að það gæti selt eignir sínar og borgað upp skuldir sínar, ... þá hygg ég, að það hafi ekki verið, eftir að framkvæmdir hófust að verulegu marki. Hvort félag er hins vegar fært um að stunda starfsemi áfram, helgast ekki af þeim lögmálum“... Og síðar: „... ég tel, að í árslok 1988 og jafnvel í árslok 1987 hefði félagið ekki getað selt eignir sínar og borgað upp allar skuldir sínar með eignunum, þ. e. a. s., ef félagið hefði ákveðið, eins og spurningin er orðuð, ef félagið hefði ákveðið á einhverjum tímapunkti að hætta starfsemi, leggja hana niður, leysa sjálft sig upp, selja eitur sínar og borga skuldir sínar, þá hefði það ekki getað það, eftir að framkvæmdir hófust fyrir alvöru suður frá. Það er hins vegar ekkert óvenjulegt.“

Spurður, hvort raunhæft hefði verið, að einhverjir nýir aðilar keyptu eða yfirtækju félagið og það, sem komið var, framkvæmdirnar með skuldum, með það í huga að halda áfram rekstri, sagði endurskoðandinn, að það hefði þá farið eftir spádómum væntanlegs kaupanda um það, hvers væri að vænta í rekstri sem þessum í framtíðinni og hvers konar heildarskuldastöðu rekstur af þessari stærð gæti borgað upp. Hann kvaðst ekki fullyrða, að þetta hefði mátt takast í árslok 1988, reyndar efast um það, en á þeim tíma hefði bæði hann, stjórnin og aðrir talið, að von félagsins væri í því fólgin að halda áfram á sömu slóð, ljúka við stöðina og freista þess að standa við reksturinn í eigin nafni, en ekki í því að selja stöðina.

Spurður, hvort staða félagsins hefði versnað verulega fram á vorið 1989, sagði hann m. a., að það hefði verið vaxandi vandamál að afla fjármagns til þess að standa undir framkvæmdum, félagið hefði verið komið í vanskil, bæði með framkvæmdakostnað og afborganir af lánum. Það hefði verið augljóst, að sú fjármögnun, sem áformuð hefði verið, hefði ekki verið nægjanleg. „Ég held, að ástæður manna til að hafa áhyggjur hafi fyrst og fremst verið af þeirri ástæðu, að það væri vaxandi vandamál að afla fjármagns til þess að standa undir þessum framkvæmdum...Þessi samningur við landeigendur hefði verið ágætt innlegg í það mál, framkvæmdir eins og ég var að lýsa áðan, með inngöngu nýrra hluthafa, umbreytingu þessara samninga í reiðufé fyrir félagið.“

Vitnið Guðjón Eyjólfsson:

Guðjón Eyjólfsson kvaðst hafa verið kjörinn löggiltur endurskoðandi Lindalax hf. frá stofnfundi í jan. 1986 fram að aðalfundi 1989, en þá tekið sæti í stjórn að beiðni landeigenda og stjórnarformanns. Hann sagði, að búið hefði verið að gera samkomulag við landeigendur um, að þeir seldu sinn hluta, og hefði því ekki verið talið rétt, að þeir væru áfram í stjórn. Hefði verið óskað eftir því, að hann kæmi þar inn í millibilsástandi, þar til búið væri að finna kaupanda f. h. félagsins að hlut þeirra.

Aðilaskýrsla Geirlaugar Þorvaldsdóttur:

Stefnda Geirlaug Þorvaldsdóttir skýrði í skýrslu sinni ýtarlega frá ágreiningi þeirra landeigendanna við hina norsku hluthafa fyrirtækisins og sagði m. a., að þeir hefðu viljað ráðstafa félaginu án nokkurra afskipta og þolað illa gagnrýni, en upp úr hafi soðið um seiðakaup og yfirtöku Fjallalaxstöðvarinnar.

G. Þ. bar, að Norðmennirnir hefðu einir átt frumkvæði að því, að samningurinn var gerður í nóvember 1988, og lagt hart að þeim landeigendum að ganga úr félaginu, sem þeim hafi þá sjálfum ekki hugkvæmt. Norðmennirnir hafi viljað geta boðið væntanlegum lánveitendum hlutabréfin til veðsetningar og fá jafnframt frjálsar hendur um að ráðstafa fyrirtækinu eins og þeir vildu. Orðalag samkomulagsins frá nóvember 1988 hafi verið samkvæmt ósk Norðmanna, og þau hafi ekki fengið nema nokkurra klukkustunda frest til að taka afstöðu til þess. Hafi það verið vegna tímaskorts Norðmanna, en ekki þeirra landeigendanna, að frá þessu var gengið eins og raun bar vitni. G.Þ. bar, að landeigendum hefði verið haldið áfram að nafninu til í félaginu að ósk stjórnarformanns til þess að fullnægja ákvæðum íslenskra laga um, að Íslendingar væru í meiri hluta í stjórn. Þeim landeigendum hafi sjálfum ekki fundist ástæða til þess, en þá tilnefnt sem fulltrúa sinn Guðjón Eyjólfsson. Hún, Geirlaug, hafi síðan verið kjörin í

varastjórn á aðalfundi 1989 til að hlaupa í skarðið, ef Guðjón gæti ekki mætt.

Aðspurð um, hvenær hún hefði talið stefna í gjaldprot hjá félaginu, svaraði G. P.: „Eiginlega ekki fyrr en gjaldprot kom, vegna þess að þegar greiðslustöðvun var tilkynnt í fjölmiðlum, sögðu þeir, að þetta væri tími til að hagræða hlutunum, enda voru umtalsverðir peningar komnir inn í fyrirtækið, og ég endurtek, bæði frá Draupnissjóði og þessar 75 milljónir, þannig að það hefði mátt ætla, að fyrirtækið gæti rétt við.“

Aðilaskýrsla Sæmundar Þórðarsonar:

Stefndi Sæmundur Þórðarson gaf einnig skýrslu fyrir rétti. Hann skýrði frá aðdragandanum að stofnun Lindalax hf. Hann kvaðst lengi hafa haft hug á að setja upp litla fiskeldisstöð, en aldrei neitt orðið úr, þar til svo bar við árið 1985, að hann fór á sjávarútvegssýningu í Laugardalshöll og hitti þar Norðmann að nafni Hans Dagsnes, sem hér hefði verið í þeim erindagerðum að leita að stað fyrir stóra laxeldisstöð. Hefði talast svo til með þeim, að hann skoðaði landið í Vatnsleysu, og hefði hann eftir þá athugun óskað eftir 30 daga fresti til að kanna málið frekar. Út úr þessu hefði komið boð Norðmanna um, að þarna yrði byggð seiða- og fiskeldisstöð, alhliða stöð, sem gæti framleitt 4–6000 tonn á ári og skyldi vera sjálfri sér nóg að öllu leyti. Virkja átti jarðvarmann í fjallinu, leiða hann niður að stöðinni, og stöðin átti að framleiða eigið rafmagn. Gert var ráð fyrir, að stöðin yrði algerlega fjármögnuð af Norðmönnum, ekkert íslenskt fjármagn þyrfti né ríkisábyrgðir; landeigendur áttu ekkert að gera nema leggja til landið. Hann sagði, að þetta hefði verið boð, sem ekki hefði verið hægt að slá frá sér; útreikningar hefðu sýnt, að þetta væri arðbært, og verð á laxi hefði verið hátt. Norðmennirnir hefðu verið á því, að rétt væri að flýta framkvæmdum, þar sem verð á laxi kynni síðar að lækka, og einnig kynnu að verða settar hömlur á byggingu eldisstöðva.

S. P. staðfesti, að sá ágreiningur, sem leitt hefði til samingsgerðarinnar haustið 1988, hefði hafist af fullum þunga með Fjallalaxdæminu. Landeigendur hefðu hvorki viljað seiðin frá Fjallalaxi, sem þeir hefðu talið of smá, né yfirtaka stöðina, sem hefði verið skuldum sett.

Hann skýrði frá tilboðinu, sem Norðmenn gerðu honum að kvöldi 23. nóvember, er þeir hefðu komið heim til sín, Norðmennirnir Christian Thommesen og Gunnar Bretvin. Þeir hefðu haft áhyggjur af Fjallalaxdæminu, sem þeir hefðu þurft að leysa, og því gert honum tilboð um að kaupa af honum helming hlutafjár hans og borga það í reiðufé.

Hann kvaðst aðspurður ekki hafa verið sáttur við það, hvernig mál þetta fór, því að hann hefði hugsað sér, að hann og börn sín gætu haft atvinnu í

stöðinni, kvaðst hafa verið búinn að verja miklu fé og vinnu í stöðina og fórna öðru fyrir hana, og hefði sér fundist hann standa uppi „eins og strípaður við að láta hlutabréfin“, eins og hann komst að orði. Hann kvaðst hafa haft trú á fyrirtækinu, þar til Fjallalax var tekinn inn í dæmið, en við það hefði verið ljóst, að hagar þeirra og stöðvarinnar versnaði til muna.

Spurður, hvort hann hefði þá alveg misst trúna á, að fyrirtækið myndi ganga, svaraði S. P.: „Það stóð alltaf til að fá inn hlutafé, og Draupnissjóðurinn kom þarna inn alveg á sömu dögum með sitt framlag upp á einar 23 milljónir, þeir og Seafood á þeim tíma, og úr því að þeir náðu svo þessum 75 milljónum inn þarna skömmu síðar, var ekki beðið um meira, bankarnir töluðu um 75 milljónir, sem vantaði, og þær komu, og þá hélt maður, að það væri það, sem þeir þyrftu.“ Spurður, hvenær hann hefði séð, að stefndi í gjaldþrot, sagði S. P., að hann hefði auðvitað farið að hugsa margt, þegar félagið var komið í greiðslustöðvun, en sagt hefði verið, að auka ætti hlutafé, og þess væru dæmi, að fyrirtæki lifðu greiðslustöðvun af. Hins vegar hefðu markaðirnir ekkert lagast, og síðan, er leið á árið 1989, hefði komið í ljós, að fiskurinn stóð ekki fyrir sínu, hann hefði ekki stækkað sem skyldi, komið í hann kýlapest og svo farið í kynþroska. Það hefði ekki verið hægt að sjá fyrir.

Fram kom, að hann hefði heldur lítið sett sig inn í fjármál fyrirtækisins, en þeim mun meira vitað um ástand fiskseiðanna. Hann hefði verið á næturvakt í stöðinni, eftir að fiskur kom þangað, gætt véla og annars. Þó kom fram, að honum hefði verið kunnugt um, að vanskil hefðu verið hjá félaginu, sagði m. a.: „Ég held þeir hafi nú til að byrja með staðið sémilega í stykkinu við verktakana, en svo fór það að verða svona eftir á. Það var svona í gegnum tímann alltaf svolítið eftir á með greiðslurnar.“ Spurður, hvernig hann hefði metið stöðu fyrirtækisins veturinn 1988–1989, svaraði S. P., að erfitt hefði verið að gera sér nákvæmlega grein fyrir því, slátrun hefði seinkað 1988, fyrsta slátrun dregist fram undir áramót og álitamál verið, hvað fiskurinn myndi gefa af sér á markaði. Fram til þess að slátrun hófst, hefði ekkert verið nema peningaútlát, en dæmið hefði átt að fara að rúlla, þegar slátrun og sala hæfist. Hann kvað sig minna, að fyrst hefði verið slátrun að um 60–70 tonnum, en að gert hefði verið ráð fyrir að slátra um 1200 tonnum á árinu 1989. Á þessu hefði afkoman átt að byggjast.

Málsástæður og lagarök.

Rök stefnenda.

Stefnandi reisir riftunarkröfu sína á 51. gr. og 61. gr. gþl. nr. 6/1978. Hann byggir á því, að við gerð samningsins í maí 1989 um breytingu á réttarstöðu stefndu í Lindalaxi hf. hafi félagið verið ógjaldfært og hlutabréf þeirra í

reynd verið orðin verðlaus. Við breytinguna á leigusamningnum hafi skuldir Lindalax hf. aukist, en í reynd hafi fyrirtækið aldrei átt fyrir skuldum. Megi því líkja samningnum við gjafagerning, þar sem það endurgjald, sem fram hefði átt að reiða samkvæmt honum fyrir hlutabréfin, hefði ekki verið í neinu samræmi við verðmæti þeirra. Með samningnum hefði á ótilhlýðilegan hátt farið fram ótilhlýðileg tilfærsla eigna og hagsmuna til stefndu á kostnað lánardrottna félagsins, sem hafi orðið til þess, að eignir þess urðu ekki til reiðu fyrir kröfuhafa, þegar félagið var tekið til gjaldþrotaskipta. Stefnandi byggir á sömu rökum, að því er varðar forsamninginn frá 1988.

Að því er greiðsluna varðar, sem innt var af hendi 4. júlí 1989, vísar stefnandi sérstaklega til 2. mgr. 54. gr. gpl. Lindalax hf. hafi verið ógjaldfært, þegar hún fór fram, og það hafi stefndu vitað eða mátt vita.

Byggt er á því, að frestdagur hafi verið 27. september 1989, þegar greiðslustöðvunarbeiðni kom fram, og á því, að stefndu hafi verið „nákom-in“ Lindalaxi hf. í skilningi b- og c-liðar 2. gr. gpl., þar sem þau hafi verið hluthafar og átt fulltrúa í stjórn félagsins og því getað fylgst með hag þess. Þau hafi því vitað eða mátt vita um ógjaldfærni fyrirtækisins, þegar samningsgerð fór fram.

Enn fremur vísar stefnandi á 36. gr. samningalaga nr. 7/1936, sbr. breytingalög nr. 11/1986, með því, að í stað þess að hafa í höndum verðlaus hlutabréf hafi stefndu fengið greiddar rúmlega 4 milljónir íslenskra króna og eigi í vændum ríflega 200 milljónir króna ísl. miðað við gengisskráningu 22. mars 1991. Hafi þeir með maí-samningnum öðlast mikla hagsmuni umfram þá, sem þeir áttu von á samkvæmt upphaflega samningnum, þar sem þá hafi verið fallið frá því að miða leiguna við byggingaráfanga stöðvarinnar. Þá telur stefnandi, að leigugjaldið fyrir landið og réttindin sé of hátt, og því sé bæði ósanngjarnt og andstætt góðri viðskiptavenju að halda samningnum til streitu. Beri að breyta samningnum að þessu leyti, verði riftun ekki talin heimil, meta, hvað sé sanngjörn leiga, og miða eftir sem áður við byggingaráfanga.

Stefnandi telur, að í ljós hafi verið leitt með framburði löggilts endurskoðanda Lindalax hf., að félagið hafi ekki verið gjaldfært á þeim tíma, sem samningur var gerður um breytingu á réttarstöðu stefndu, hvort heldur talið verði, að það hafi gerst í nóvember 1988 eða maí 1989. Hann hafi borið, að fyrirtækið hafi aldrei átt eignir fyrir skuldum, eftir að framkvæmdir við byggingu eldisstöðvarinnar raunverulega hófust. Þá hafi allir aðilar málsins vitað um viðvarandi vanskil félagsins, það hafi ekki getað staðið í skilum eftir því, sem kröfur féllu á það, og stöðugar björgunaraðgerðir staðið yfir til þess að reyna að forða því frá stöðvun og gjaldþroti.

Stefnandi byggir og á því, að þar sem samningurinn frá 10. maí 1989 hafi ekki verið efndur af hálfu Lindalax hf., hafi eignarréttur að hlutabréfum stefndu ekki færst yfir til félagsins. Stefnandi vísar til bréfs fv. stjórnarformanns til lögmanns stefndu, dags. 21. febr. 1989, sem frammi liggi í málinu, þar sem fram komi, að ekki hafi verið unnt að láta landeigendur ganga út úr félaginu, án þess að inn í það kæmu nýir hluthafar, – sú leið, að þeir framseldu hluti sína til félagsins og gerður væri nýr leigusamningur, hafi ekki verið fær, þar sem þá hefði orðið rýrnun á hlutafé félagsins, sem bankar og aðrar lánastofnanir hefðu ekki samþykkt. Jafnframt hefðu þá hinir erlendu hluthafar komist í meiri hluta, sem væri andstætt lögum. Bankarnir hafi hins vegar samþykkt að taka gilda fyrirframgreiðslu á leigu sem útborgað hlutafé. Stefndu séu því enn eigendur hlutabréfa, að upphæð NOK 7.000.000, og eigi að endurgreiða stefnanda það, sem greitt var fyrir fram upp í verð þeirra.

Þá byggir stefnandi á því, að samkomulagið frá nóvember 1988 hafi aðeins verið yfirlýsing um vilja til að gera samning. Það hafi verið skilyrt og svo óákveðið og óútfyllt, að það hafi ekki getað verið grundvöllur samnings, enda hafi endanlegur samningur í maí 1989 verið allfrábrugðinn því. Þar hafi þó einnig verið mikilvæg skilyrði. Í samningnum hafi verið gefnir tveir möguleikar, annar, að nýir hluthafar greiddu inn reiðufé á þann hátt, að Lindalax hf. leysti til sín hlutabréfin, en framseldi síðan nýjum hluthöfum gegn greiðslu á reiðufé inn í félagið. Þetta hafi aldrei orðið, aldrei hafi komið inn nýir hluthafar, sem vildu leysa þetta á þennan hátt. Í annan stað hafi verið gert ráð fyrir útgáfu skuldabréfs til landeigenda. Það hafi nýir hluthafar átt að gefa út. Aldrei hafi verið gert ráð fyrir því, að félagið sjálft keypti hlutabréfin af landeigendum. Nýir hluthafar hafi þannig verið forsendur þess, að samkomulagið gæti orðið virkt og skapað þann rétt og þær skyldur, sem stefndu vilji byggja á. Vatnsleysa sf. og Lindalax hf. hafi sem sagt ætlað að gera samning, ef þessum skilyrðum yrði fullnægt, en það hafi aldrei orðið, samkomulagið því aldrei orðið virkt og aldrei skapað þann rétt eða þær skyldur, sem stefndu vilji byggja á í málinu. Þá hafi stefndu aldrei framselt hlutabréf sín eða skilríki fyrir þeim og áfram neytt þess réttar til áhrifa á stefnu og rekstur félagsins, sem hlutafjáreign fylgdi, þ. e. með því að hafa fulltrúa í stjórn þess; ein hinna stefndu hafi m. a. setið fund í ágúst 1989, þar sem tiltekið hafi verið í fundargerð, hver væri eignarhluti Vatnsleysu í félaginu.

Loks er á því byggt, að ekki hafi verið fyrir hendi formleg heimild til að gera málsamninginn, hann hafi aldrei verið kynntur í stjórn félagsins eða a. m. k. ekki verið bókað um hann. Á aðalfundi félagsins 16. júní 1989 hafi

ekki verið getið um hann í fundargerð, enda þótt þar sé fjallað um erfiðleika félagsins. Stjórnarformanni hafi að vísu verið falin framkvæmd samkomulagsins frá nóvember 1988, en það samkomulag sé svo frábrugðið maísamningnum, að hann hafi orðið að leggja fyrir hluthafafund, m. a. vegna þess, að með honum hafi greiðslubyrði félagsins verið aukin. Þá sé hann að öðru leyti þess efnis, að fari í bága við 2. mgr., sbr. 1. mgr. 20. gr., 27. gr. og 36. gr. samþykktu Lindalax hf.

Um vexti af málskostnaði er vísað í 175. grein laga nr. 85/1936, sbr. lög nr. 54/1988.

Rök stefndu.

Stefndu reisa sýknukröfu sína á meginreglum samningalaga um frelsi til samningsgerðar og um túlkun samninga. Þau telja sig þegar með samkomulaginu frá 24. nóvember 1988 hafa skuldbundið sig til að afsala sér réttarstöðu hluthafa og taka réttarstöðu leigusala gagnvart Lindalaxi hf. og vísa því til sönnunar til þeirra skjala, sem þá voru undirrituð. Þau sanni, að þá þegar hafi fulltrúar Lindalax hf., þ. e. Seafood Development A/S og stefndu, tekið ákvörðun um, að þau drægju sig út úr félaginu sem hluthafar og fengu þess í stað stöðu leigusala.

Stefndu telja, að þessi breytta réttarstaða hafi verið áréttuð með forsamningnum frá 13. febrúar 1989, og leggja áherslu á, að báðir þessir samningar hafi verið gerðir utan 6 mánaða frestsins, sem ræði um í riftunarreglum gjaldþrotalaga nr. 6/1978.

Stefndu halda því fram, að þetta hafi gerst í kjölfar ágreinings milli þeirra og hinna norsku hluthafa út af seiðakaupum og yfirtöku Fjallalax hf. síðsumars 1988, og benda á, að hinn skammvinni frestur, sem fulltrúar Seafood Development A/S veittu landeigendum 24. nóv. 1988, sýni, að þeim hafi verið mjög í mun að fá stefndu út úr félaginu sem fyrst. Þau hafi samþykkt það, og þar með hafi verið kominn bindandi forsamningur milli aðila. Eftir það hafi þau í raun aldrei verið í réttarstöðu hluthafa, ekki haft íhlutunarrétt um málefni félagsins eða rétt til að skipta sér af rekstri þess. Hafi allir aðilar hagað sér samkvæmt þeirri breytingu, sem þarna hafi orðið á eignarhaldi í félaginu.

Byggt er á því, að fulltrúar Lindalax hf. og Seafood Development A/S hafi ráðið ferðinni um framvindu málsins. Málið hafi að vísu verið flókið, því að þurft hafi að fullnægja ákvæðum íslenskra laga um, að meiri hluti hlutafjár væri í eigu íslenskra aðila, og tíma hafi tekið að reyna að fá nýja hluthafa, sem gætu komið í stað stefndu. Skýri það þann drátt, sem varð á því, að hinn endanlegi samningur var gerður, og vegna þessa hafi Lindalax

hf. viljað halda stefndu inni sem hluthöfum að nafninu til. Stefndu hafi viljað að hag félagsins sem bestan og því fallist á að lána nöfn sín að þessu leyti, en bæði þeim og öðrum hafi verið réttarstaðan ljós.

Stefndu benda á, að unnið hafi verið að frekari fjármögnun framkvæmda, Draupnir hafi komið inn í félagið og 75 milljón króna framlag frá norsku hluthöfunum og Den norske Creditbank hafi verið háð því skilyrði, að þau færu út úr félaginu sem hluthafar. Norski bankinn og norsku hluthafarnir hafi talið nauðsynlegt að losna við landeigendur út úr félaginu vegna andstöðu þeirra við yfirtöku Fjallalaxstöðvarinnar, sem Lindalax hf. hafi nánast verið neytt til af Den norske Creditbank.

Stefndu staðhæfa, að hefðu þau ekki verið að hugsa um hag félagsins, hefðu þau getað rift öllum samningum, þegar misklíðin kom upp haustið 1988. Þau hefðu getað bent á fjölmörg atriði, sem ekki hefði verið staðið við gagnvart sér. Þau hafi hins vegar ekki viljað gera félaginu erfitt fyrir og því samþykkt þá lausn, sem fólst í forsamningnum í nóvember- og maísamningnum. Því sé út í hött að tala um örlætisgerning eða ótilhlýðilegan gerning þeim til handa. Þvert á móti hafi breytingin á réttarstöðu þeirra umfram allt verið gerð í þágu félagsins og annarra eigenda, sem eftir sátu, einkum norsku eigendanna, sem hafi ráðið lögum og lofum. Þeir hafi þurft meira fjármagn og talið sig geta fengið það, ef þeir gætu yfirtekið hlut landeigenda í félaginu og boðið hann fram í tengslum við lántökur. Það hafi verið skv. tilmælum annarra hluthafa, að þau gengu út úr félaginu í nóvember 1988, og að beiðni þessara sömu hluthafa, að þau léðu máls á því, að nöfn sín stæðu til málamynda, meðan útvegaðir væru nýir hluthafar, þótt báðum aðilum hafi verið ljóst, að stefndu væru komin úr félaginu.

Greiðslunni 4. 7. 1989, telja stefndu, að verði ekki rift. Hér hafi verið um að ræða greiðslu, sem hafi í alla staði verið eðlileg. Krafan hafi verið fallin í gjalddaga, greiðslan verið í eðlilegum greiðslueyri og ekki verið svo há, að hún hefði getað ráðið úrslitum um gjaldfærni þrotabúsins, enda hafi félagið í staðinn fengið um 70 milljónir króna. Því séu skilyrði riftunar skv. 54. gr. ekki fyrir hendi. Í annan stað hafi þar verið um að ræða greiðslu skv. gagnkvæmum samningi, sem eðlilegast hefði verið, að þrotabúið gengi inn í. Vísa stefndu þar um til VII. kafla laga nr. 6/1978, einkum 43. og 49. gr. Þá halda stefndu því fram, að Lindalax hf. hafi orðið að inna þá greiðslu af hendi til að tryggja veru fyrirtækisins áfram á landi stefndu. Greiðslan á leigunni hafi á engan hátt verið ótilhlýðileg, heldur bæði eðlileg og nauðsynleg til að koma í veg fyrir, að stefndu riftu samningnum um landsnytjarnar.

Stefndu líta svo á, að við samningsgerðina í nóvember 1988 hafi þeir getað talist „nákomnir“ í skilningi gjaldþrotalaga, en ekki eftir það, því að þá

hafi þeir afsalað sér stöðu og rétti hluthafa. Þá sé ekki hægt að meta huglæga afstöðu þeirra haustið 1988 á mælikvarða dagsins í dag samkvæmt þeirri vitneskju, sem menn hafi nú vegna þeirra upplýsinga, sem nú orðið liggi fyrir. Þá hafi menn verið afar bjartsýnir á framtíð fiskeldis á Íslandi, stjórnámálamaður hafi óspart hvatt menn til fjárfestinga í fiskeldi, því að það hafi þótt álitlegur kostur. Síðan hafi skipast veður í lofti. Staðhæfa stefndu þessu til stuðnings, að Draupnissjóðurinn hafi haustið 1988 keypt hlutabréf í Lindalaxi á yfirverði, og hafi þar þó verið í öndvegi menn, sem hafi átt að vita, hvað þeir væru að gera. Þá staðhæfa stefndu, að eðlilegt sé, að fyrirtæki í mikilli og hraðri uppbyggingu og fjárfestingum, eins og í þessu tilfelli, eigi ekki fyrir skuldum, meðan rekstur sé ekki kominn í gang.

Stefndu mótmæla með öllu skírskotun stefnanda til 36. gr. laga nr. 7/1936, sbr. 6. gr. laga nr. 11/1986, að ósanngjarnt sé að halda maísamningnum til streitu, m. a. vegna þess, að leigan fyrir landið sé of há samkvæmt honum. Telja stefndu þvert á móti ósanngjarnt og andstætt góðu viðskiptasiðferði að freista þess að fá öðrum aðstöðu til að hagnýta sér land stefndu, án þess að nokkuð komi á móti. Þá staðhæfa stefndu, að leigan hafi ekki verið talin há miðað við þá möguleika, sem fyrir væru á landinu.

Varðandi vaxtakröfu í tengslum við málskostnaðinn er vísað til 10. gr. vaxtalaga nr. 25/1987.

Niðurstaða.

A: Í stefnu var einungis krafist riftunar á samningnum frá 10. maí 1989 og endurgreiðslu á því fé, sem stefndu höfðu fengið greitt samkvæmt þeim samningi, þ. e. 4.348.176 kr., auk dráttarvaxta. Við málflutning setti lögmaður stefnanda fram kröfu um, að viðurkennt yrði, að búið hefði ekki einasta aldrei verið bundið af þeim samningi, heldur og, að sama ætti við um viljayfirlýsingarnar frá 13. febrúar 1989 og 23. og 24. nóvember 1988. Verði hins vegar fallist á, að einhvers konar samningur hafi komist á 24. nóvember 1988 eða síðar, verði einnig heimilað að rifta þeim samningi.

Stefndu mótmæltu þessari „útvíkkun“ kröfugerðar með vísan til 113. gr. eml. nr. 85/1936.

Þar sem samningar þessir höfðu verið lagðir fram í réttinum, áður en núverandi lögmaður stefnanda tók við málinu af skiptastjóra, verður að telja, að hann hafi haft nægan tíma og tækifæri til að koma frekari kröfum að með framhaldsstefnu. Ekki verður fallist á þann skilning stefnanda, að stefnukrafan um riftun á samningnum frá 10. maí 1989 hafi sjálfkrafa falið í sér kröfu um riftun umræddra forsamninga. Það hlaut að fara eftir því, hvernig á samninga þessa yrði litið. Ólík sjónarmið gátu komið til álita

vegna mismunandi tímamarka frá frestdegi. Niðurstaða í því efni gat og verið undir því komin, hvort stefndu teldust til „nákominna“ í skilningi gjaldþrotalaga eða ekki. Samkvæmt skýru ákvæði 113. gr. ætti því einungis að fjalla um heimild til riftunar máisamningsins. Niðurstaða þar um þykir hins vegar, þegar á málið er litið í heild, svo háð því, hvort unnt væri að rifta nóvembersamkomulaginu, að ekki verði hjá því komist að fjalla um hvort tveggja.

Í málflutningi byggði lögmaður stefnanda á 51. gr. gbl., en hvorki í stefnu né greinargerð. Því var ekki mótmælt af hálfu lögmanns stefndu, og verður því tekin afstaða til riftunarmöguleika samkvæmt því ákvæði sem og 61. gr. gbl. og 54. gr., að því er varðar greiðsluna frá 4. 7. 1989.

B: Telja verður, að leitt hafi verið í ljós með fram lögðum gögnum og framburði aðila og vitna, að samningur sá milli Lindalax hf. og stefndu, dags. 10. maí 1989, sem krafist er riftunar á, hafi verið endanleg gerð samkomulags, sem undirritað var 24. nóvember 1988 að frumkvæði fulltrúa hins norska fyrirtækis, Seafood Development A/S, stærsta hluthafa í Lindalaxi hf., í kjölfar ágreinings um veigamikla þætti í rekstri fyrirtækisins.

Ekki verður annað séð af framburði vitna og fram lögðum gögnum en tilgangurinn hafi frá upphafi verið annars vegar að búa svo um hnútana, að stefndu gengju út úr og hættu afskiptum af Lindalaxi hf. sem hluthafar og yrðu einungis leigusalar, hins vegar að fá aukið fé inn í fyrirtækið.

Fv. stjórnarformaður hefur borið, að þessi ráðstöfun hafi leitt til þess, að veittar voru til félagsins 75 milljónir króna frá Seafood Development A/S og Den norske Creditbank í júlí 1989, og hafi umræddur samningur við stefndu verið forsenda þess, að þetta fé fengist. Den norske Creditbank hafi sett það skilyrði að fá ráðstöfunarrétt yfir hlutafé stefndu, og til að tryggja þann rétt hafi orðið að inna af hendi greiðsluna 4. júlí 1989, að fjárhæð rúmlega 4 millj. ísl. kr., til þess að binda stefndu við samninginn.

Stefnandi telur ósannað, að Den norske Creditbank hafi sett slíkt skilyrði, og mótmælir þeim skilningi á bréfi því frá bankanum, dags. 29. júní 1989, sem frammi liggur í málinu. Álitamál kann að vera, hvernig túlka skuli umrætt bréf, en ekki verður úr því skorið hér. Þykir því verða að leggja til grundvallar þann framburð fyrrv. stjórnarformanns, að hann hafi haft þann skilning, bæði á bréfinu og því, sem fram kom við hann í munnlegum samtölum, að þetta væri skilyrði af hálfu bankans.

Fv. stjórnarformaður bar, að framkvæmd samkomulagsins hefði dregist bæði vegna skorts á reiðufé og vegna þess, að það dróst að finna nýja íslenska hluthafa til að fullnægja skilyrðum íslenskra laga um, að meiri hluti hluthafa væri Íslendingar. Hafi verið sótt um undanþágu frá þessu lagaskil-

yrði til dómsmálaráðuneytisins og tímabundin undanþága verið veitt 31. júlí 1989.

Enda þótt samningurinn frá 10. maí 1989 sé bæði ýtarlegri og í ýmsu frábrugðinn samkomulaginu frá 24. nóvember 1988, verður ekki annað séð en meginefni þeirra sé hið sama, þ. e. að breyta réttarstöðu stefndu úr hluthöfum í leigusala.

Í nóvembersamkomulaginu er afdráttarlaust kveðið á um, að bundinn verði endi á samvinnu aðila með því, að landeigendur dragi sig út sem hluthafar og takmarki þátttöku sína við hreint leigusamband. Ákvæði er um leigugreiðslur og fyrirframgreiðslu fyrir 5 ár, sem greiðist þegar í stað, og tekið fram, að landeigendur láti hlutabréf sín af hendi við Lindalax hf., þegar hún verði innt af hendi. Samtímis falli niður réttindi þeirra og skyldur sem hluthafa.

Það skilyrði er sett í samkomulaginu, að stjórn Seafood Development A/S og viðskiptabankar Lindalax hf. samþykki samkomulagið. Ekkert liggur fyrir um afstöðu stjórnar Seafood Development A/S, en fram hefur komið, að viðskiptabankar fyrirtækisins hafi sett skilyrði um, að aukið fé kæmi þar inn.

Ljóst er, að efndir þessa samkomulags hafa verið nokkrum örðugleikum bundnar og dregist hefur að finna til þess leið, en enga vísbendingu er að finna í framburði eða skriflegum gögnum málsins, að aðilum samkomulagsins hafi nokkru sinni snúist hugur um umrædda breytingu á réttarstöðu landeigenda. Enda er fyrirætlun þeirra áréttuð með viljayfirlýsingunni frá 13. febrúar 1989 og þá gert ráð fyrir, að endanlegur samningur liggi fyrir innan tveggja vikna.

Í bréfi fv. stjórnarformanns til lögmanns stefndu, dags. 21. febr. 1989, sem fylgir gögnum málsins og sent var ásamt drögum að endanlegum samningi, segir m. a., að ekki hafi verið unnt að „láta hlutina einfaldlega ganga til baka, þannig, að landeigendur afsali sér hlutafé sínu gegn því, að félagið inni af hendi árlegar leigugreiðslur í framtíðinni“. Ástæðurnar segir stjórnarform. tvær, annars vegar, að þá yrði rýrnun á hlutafé í félaginu, sem lánastofnanir myndu ekki samþykkja, hins vegar eignuðust þá erlendir hluthafar meiri hluta, sem væri andstætt lögum. Síðan segir: „Af þessum sökum hef ég valið þann kost að láta félagið kaupa hlutaféð með útgáfu skuldabréfs til langs tíma, en hugmyndin er, svo sem ráð er fyrir gert í kaupsamningnum, að fá nýja innlenda hluthafa til að ganga síðar inn í kaupin.“

Niðurstaðan er svo samningurinn frá 10. maí 1989, þar sem gert er endanlega út um það, með hvaða greiðsluskilmálum Lindalax hf. kaupi hlutabréf

landeigenda. Þar er skýrt tekið fram, að landeigendur framselji Lindalaxi hf. hlutafé sitt í félaginu gegn greiðslu á leigu fyrir landsréttindin frá 1. október 1987. Til þess að það sé unnt, þurfi helst að finna nýja hluthafa til að greiða andvirði hlutafjáreignar landeigenda, 47.099.845 kr. í reiðufé til félagsins, til viðbótar nýju hlutafé, sem nauðsynlegt sé til að halda rekstri félagsins gangandi. Er samið um, að Lindalax hf. fái ársfrest til að útvega nýja hluthafa. Takist það ekki, skuli landeigendur engu að síður framselja Lindalaxi hlutaféð í síðasta lagi 10. maí 1990, og skuli þá jafnframt gefið út skuldabréf til 22 ára, reyndar af nýjum hluthöfum, en við undirskrift samnings skuli greiða leigu fyrir árin 1987–1989, að fjárhæð 4.348.176 kr.

Augljós mót sögn er í síðari efndakostinum, þ. e., að takist ekki að útvega nýja hluthafa, skuli samt nýir hluthafar gefa út skuldabréf, og verður ekkert um það sagt, með hverjum hætti samningurinn hefði að lokum verið efndur. Hins vegar verður ekki annað séð en í júlí hafi verið búið að ryðja úr vegi þeim hindrunum fyrir efndum, sem stjórnarformaður gat um í framangreindu bréfi sínu, annars vegar með aukningu hlutafjár og hins vegar með heimild stjórnvalda til þess, að meiri hluti félagsins væri tímabundið í eigu útlendinga.

Telja verður, að vilji og megentilgangur samningsaðila hafi verið hinn sami í nóvember 1988 og maí 1989. Aðilum var frjálst að gera með sér samning um eigendaskiptin og breytingu á réttarstöðu landeigenda, enda verður hvorki séð af gögnum málsins né framburði aðila og vitna, að samningsaðilar hafi nokkru sinni gert tilraun til að breyta þessu meginefni samningsins né að nokkur ágreiningur hafi verið með þeim um eðli hans og megininntak. Verður og ekki annað séð en samningurinn hafi verið til þess ætlaður að tryggja hagsmuni beggja samningsaðila.

Í öllum samningunum er tiltekið, að stefndu selji eða framselji hlutabréf sín Lindalaxi hf. Í 36. gr. samþykkt félagsins er ákvæði um takmörkun hlutafjáreignar félagsins sjálfs við 10%, sama efnis og 46. gr. laga um hlutafélög nr. 32/1978. Ótvírætt þykir fram komið í málinu, að ætlunin hafi verið og að því hafi verið unnið að sjá til þess, að hinu lögmæltu marki yrði náð.

Að því er önnur formskilyrði samþykkt félagsins varðar, þykja þau ekki hafa verið brotin svo, að valdi ógildi samningsins.

Að öllu þessu athuguðu verður því að telja, að samningur um breytingu á réttarstöðu stefndu hafi komist á 24. nóvember 1988, enda þótt ekki hafi verið gengið frá endanlegum skilmálum fyrr en 10. maí 1989. Verður ekki séð, að það raski gildi samningsins sem slíks, þótt endanlegur gjaldddagi hafi ekki verið kominn, þegar félagið var tekið til gjaldþrotaskipta, enda hafi það verið á ábyrgð kaupenda hlutabréfanna að fullnægja nauðsynlegum

skilyrðum efnda. Ekki þykir úrslitum ráða, þótt seljendur hlutabréfanna hafi ekki verið búnir að framselja hlutafjárskírteini sín formlega, kaupendur höfðu fengið þann ráðstöfunarrétt yfir hlutafjáreigninni, sem þeir töldu sig þurfa.

C: Stefnandi byggir á því, að samningurinn frá 10. maí 1989 jafngildi gjafagerningi, þar sem hlutabréf stefndu hafi verið verðlaus, og eigi hið sama við um samkomulagið frá nóv. 1988, þar sem fyrirtækið hafi í raun aldrei átt fyrir skuldum. Samkvæmt því megi rifta samningunum á grundvelli 51. gr. gbl., þar sem stefndu hafi verið nákomin Lindalaxi hf. samkvæmt b- og c-lið 2. gr. gbl. nr. 6/1978.

Það er mat dómsins, að fallast beri á það með stefnanda, að stefndu verði, eins og mál þetta er vaxið og með hliðsjón af því, sem að framan er sagt, að teljast hafa verið „nákomin“ Lindalaxi hf., þegar þau undirrituðu samningana, sem hér um ræðir, bæði sem einstaklingar og sameignarfélag þeirra, Vatnsleysa.

Ekki liggur fyrir beint mat á verðmæti hlutabréfa í Lindalaxi hf., hvorki haustið 1988 né í maí 1989. Í málinu hefur hins vegar komið fram, að nýr hluthafi, Draupnir hf., síðar Draupnissjóðurinn hf., hafi komið inn í fyrirtækið haustið 1988, og hafa stefndu staðhæft, að hann hafi keypt hlutabréf á yfirverði. Í ljósriti af fundargerð frá stjórnarfundi 20. október 1988, sem frammi liggur í gögnum málsins, er frá því skýrt, að Draupnir hafi þegar greitt sinn hluta af hlutafé og áhættuláni til félagsins, og í fundargerð frá stjórnarfundi 23. ágúst 1989 kemur fram, að hlutafjáreign Draupnis sé 8,18%, að fjárhæð 15.299.322 kr. Þykir það ekki benda til þess, að hlutabréf í félaginu hafi verið talin verðlaus haustið 1988. Þá er komið fram, að Den norske Creditbank hafi lagt til félagsins 51% af 75 milljónum kr., þ. e. fjárhæð að jafnvirði 38 milljónum ísl. kr., í júlí 1989, u. þ. b. tveimur mánuðum eftir gerð máisamningsins 1989, gegn því skilyrði að fá ráðstöfunarrétt yfir sama hlutfalli af hlutafjáreign stefndu, og þykir það ekki benda til þess, að hlutabréf þeirra hafi verið talin verðlaus á þeim tíma.

Verður samkvæmt framansögðu að telja ósannað, að um gjafa- eða örlætisgerning hafi verið að ræða í þágu stefndu, og því þykir ekki fært að heimila riftun á grundvelli 51. gr. gbl.

Er þá að kanna skilyrði 61. gr. gbl.

Sem fyrr segir, er fallist á það með stefndu, að samningurinn frá 10. maí 1989 hafi verið endanleg gerð samkomulags, sem gert hafi verið þegar í nóvember 1988, og hafi réttarstöðu þeirra verið breytt félaginu í hag ekki síður en þeim sjálfum. Því verður ekki talið, að samningur þessi hafi með ótilhlýðilegum hætti orðið landeigendum til hagsbóta á kostnað lánar-

drottna. Telja verður, að sýnt hafi verið fram á, að samningurinn hafi verið – eða forráðamenn félagsins a. m. k. talið, að hann væri forsenda þess, að aukið fé kæmi inn í félagið. Og þegar þess er gætt, að inn í félagið komu 75 milljónir ísl. kr., eftir að samningurinn hafði verið gerður, – samningur, sem talinn var rúml. 47 milljóna ísl. kr. virði með kjörum, sem gerðu félaginu fært að dreifa greiðslum á 25 ára tímabil, – og eftir að fyrsta greiðsla samkvæmt honum var innt af hendi sumarið 1989, verður að telja, að meira hafi getað orðið eftir til fullnustu kröfuhöfum en ef samningurinn hefði ekki verið gerður. Verður því ekki séð, að samningurinn hafi leitt til þess, að eignir félagsins yrðu ekki til reiðu til fullnustu kröfuhöfum eða að hann hafi leitt til skuldaaukningar kröfuhöfum til tjóns.

Fram hefur komið í málinu, að væntanlega hefði félagið verið ógjaldfært, „insufficient“, á þeim tíma, sem samningurinn var gerður, ef félagið hefði verið gert upp, hvort sem var í nóvember 1988 eða maí 1989, en ekki þykir sannað af hálfu stefnanda, að landeigendur hafi vitað eða mátt vita, að stefndi í gjaldþrot. Vísast þar um til ummæla stefndu og vitna, sem fyrir dóm komu, sem benda til þess, að ekki hafi þrátt fyrir erfiðleika verið séð fram á gjaldþrot, fyrr en eftir að fiskurinn brást sumarið 1989. Einnig má benda á bókun aðalfundar 16. júní 1989, sem frammi liggur í málinu, þar sem segir m. a.: „Fjármögnun hefur verið erfið og gengið á ýmsu. Náðst hefur samkomulag um rekstrarlánaþyrirgreiðslu til tveggja ára. Skilyrði fyrir því er 75 milljón króna hlutafjárukning. Seafood Development A/S hefur þegar skrifað sig fyrir 49% af þessari fjárhæð, en bindandi loforð hafa ekki fengist fyrir eftirstöðvum. Íslenskir aðilar, búsettir í Þýskalandi, eru þó að íhuga kaup.“ Einnig þykir rétt að vísa hér til ummæla fyrrverandi framkvæmdastjóra félagsins, í skýrslu, sem hann gaf skiptaráðanda þrotabúsins 16. desember 1989, sbr. endurrit af því þinghaldi í gögnum málsins. Þar segir hann aðspurður um það, hvenær honum hafi sýnt líklegt, að fyrirtækið lenti í gjaldþroti, að hann tímasetti það í júlímánuði. Hann skýrir svo frá m. a., að þá hafi komið í ljós, að ekki yrði af hlutabréfakaupum af hálfu svissneskra og þýskra aðila, sem áhuga hafi sýnt. Hafi þar fyrst og fremst verið um að ræða „hlutabréf landeigenda, sem félagið hafði leyst til sín“, eins og þar segir, og síðar: – „menn voru mjög vongóðir um, að það myndi takast að selja þarna hlutabréf, að andvirði um 50 milljónir króna“. Enn fremur tilgreinir hann, hvernig fiskurinn í stöðinni brást, og getur þess til, að áfallið með fiskinn hafi kostað nálægt 50 milljónum króna, – „40 kannski, þetta eru tugir milljóna“, segir í skýrslu framkvæmdastjórans fyrrverandi.

Samkvæmt þessu verður ekki talið, að fyrir hendi séu þau skilyrði riftunar samningsins, sem kveðið er á um í 61. gr. gjaldþrotalaga.

Að því er varðar greiðsluna, sem innt var af hendi 4. júlí 1989, fellur hún, að skilyrðum uppfylltum, innan tímamarka 1. mgr. 54. gr. gbl., og skiptir þá ekki máli, hvort hún var til „nákominna“ eða annarra.

Ekki verður séð, að stefnandi hafi sýnt fram á það með sannfærandi rökum, að greiðsla þessi hafi ráðið úrslitum um gjaldfærni Lindalax hf. né að nokkur önnur riftunarskilyrði 54. gr. gbl. en tímasetning greiðslunnar hafi verið fyrir hendi. Verður að fallast á það með stefndu, að hún hafi verið fallin í gjalddaga, miðað við, að samningurinn frá 10. maí teljist gildur, og innt af hendi með venjulegum greiðslueyri.

Því hefur verið haldið fram af stefndu og staðfest í framburði fyrrverandi stjórnarformanns félagsins, að greiðsla þessi hafi verið nauðsynleg til að binda landeigendur við samninginn um hina nýju réttarstöðu þeirra, sem hafi verið skilyrði fyrir því, að hlutafjárukning upp á 75 milljónir króna – eða a. m. k. 51% þeirrar upphæðar – fengist inn í félagið. Verður að fallast á það með stefndu, að skilyrði riftunar séu ekki fyrir hendi, hvorki samkvæmt 54. gr. né 61. gr. gbl.

D: Þá kemur til skoðunar vísan stefnanda til 36. gr. samningalaga nr. 7/1936, sbr. 6. gr. laga nr. 11/1986.

Fallast ber á það með stefnanda, að staða landeigenda hafi breyst með umræddum samningum til hins betra, úr því að svo fór, að félagið varð gjaldþrota. Þó ber að hafa í huga, að landeigendur voru frá upphafi leigusalar jafnframt því að verða stórir hluthafar í félagi, sem allir töldu, að ætti mikla framtíð fyrir sér og væri arðvænlegt. Þau gátu því eins gert ráð fyrir því, að þau væru að afsala sér verulegri arðsvon í framtíðinni.

Stefnandi staðhæfir, að leigugjaldið hafi hækkað óeðlilega með samningnum 10. maí 1989, vegna þess að þar hafi verið fallið frá því að binda leiguna við byggingaráfanga stöðvarinnar og fyrirsjáanlegt, að stöðin yrði ekki stækkuð. Telur hann eðlilegt að víkja samningsákvæðunum um leigukjörin til hliðar og binda leiguna á ný við stækkunaráfanga.

Fyrst er þá þess að gæta, að því er varðar fyrirkomulag leigugreiðslna eftir byggingaráföngum, að samkvæmt upphaflega leigusamningnum frá 23. október 1987 voru í 13. gr. eins konar tryggingarákvæði fyrir leigusala, ef ekki kæmi til stækkunar stöðvarinnar. Þar segir í 1. mgr., hvernig við skuli bregðast með sérstökum samningi, ef starfsemi stöðvarinnar leggist niður, og í 2. mgr. er ákvæði þess efnis, að hafi leigutaki ekki fyrir árið 2002 reist þau mannvirki, sem gert sé ráð fyrir skv. samningnum, verði leigusalar óbundnir af öllum ákvæðum, sem bundin séu frekari stækkun stöðvarinnar.

Hafa verður í huga, að þótt ekki séu nú uppi fyrirætlanir um stækkun stöðvarinnar og illa horfi um fiskeldi á Íslandi, gæti það átt eftir að breytast

á þeim aldarfjórðungi, sem leigusamningurinn tekur til. Enn fremur þykir rétt að taka tillit til þess, að leigugjaldið hafði með nóvembersamkomulaginu 1988 verið lækkað talsvert frá upphaflegum fyrirætlunum og fram hefur komið, að öðrum eigendum Lindalax hf. hafi ekki þótt það hátt í upphafi. Vísast um það til vitnisburðar fv. stjórnarformanns og greinargerðar hans, dags. 12. nóv. 1990, sem birt var sem svar við frétt í vikuriti, en greinargerð þessi liggur frammi í málinu. Þar segir m. a.: „Útreikningar, sem gerðir voru á grundvelli umsaminnar leigu, að fjárhæð 2,7 milljónir króna á ári miðað við verðlag í dag, bentu til, að verð fyrir lítra af heitu vatni fyrir eldisstöðina yrði með því allra lægsta, sem þekkist á landinu. Með vísan til þessa svo og staðsetningar hins leigða lands og annarra landkosta var endurgjaldið til landeigenda talið eðlilegt og sanngjarnt af hálfu okkar, sem sátum í stjórn Lindalax á þessum tíma.“

Af hálfu stefnanda hefur hvorki með vitnaleiðslum né skriflegum gögnum verið sýnt fram á það, hversu mikið of hátt leigugjaldið sé né hvert vera myndi sanngjarnt leigugjald fyrir landsréttindin.

Pegar á þessi atriði öll er litið, verður ekki séð, að talist geti að þessu leyti ósanngjarnt af stefndu eða andstætt góðu viðskiptasiðferði að bera maísamninginn fyrir sig. Verður því ekki talin ástæða til að víkja samningnum frá 10. maí 1989 um leigukjörin til hliðar á grundvelli 36. gr. sml.

Samkvæmt framansögðu skulu stefndu sýknuð af öllum kröfum stefnanda.

Rétt þykir, að hvor aðila um sig beri sinn kostnað af málinu.

D ó m s o r ð:

Stefndu, Sæmundur Þórðarson, Anne May Sæmundsdóttir, Þórður John Sæmundsson, Siv E. Sæmundsdóttir, Geirlaug Þorvaldsdóttir, Katrín Þorvaldsdóttir og Skúli Þorvaldsson og óskráð sameignarfélag þeirra, Vatnsleysa sf., skulu vera sýkn af kröfum stefnanda.

Hvor aðila um sig beri sinn kostnað af málinu, stefnandi annars vegar og stefndu sameiginlega og in solidum hins vegar.